

### ความนำ

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทำให้มนุษย์อดสงสัยไม่ได้ว่า ข้อมูลทางผัสสะเท่าที่ปรากฏแก่ผัสสะนั้นเป็นความรู้ที่ตรงตามความเป็นจริงหรือไม่ เราจะทราบได้อย่างไรว่า ความเป็นจริง (Reality) ของสิ่งต่าง ๆ อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทั้งหลายหรือไม่ (ปัญหานี้เป็นปัญหาพื้นฐานของความคิดทุกอย่างของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของอภิปรายโดยตรงในการค้นหาธรรมชาติของความเป็นจริง เพื่อให้เข้าใจถึงธาตุแท้ของสรรพสิ่งทั้งหมด) ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเริ่มวิเคราะห์ที่ปัญหานี้เป็นปัญหาแรก โดยจะวิเคราะห์ว่า "ไตรภูมิพระร่วง" เสนอความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงอย่างไร และอธิบายความเป็นไปของจักรวาล และชีวิตสอดคล้องกันอย่างไร โดยจะแยกประเด็นที่จะวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์เบื้องต้น ดังนี้คือ

1. ความเป็นจริงคืออะไร
2. ปัญหาเกี่ยวกับจักรวาล
3. กำเนิดของชีวิต
4. ความเชื่อในเรื่องกรรม

#### 1. ความเป็นจริงคืออะไร

#### คำตอบเกี่ยวกับความเป็นจริง

มีทฤษฎีที่กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริงอยู่หลายทฤษฎี ซึ่งอาจสรุปกว้าง ๆ เป็น 3 แนว ดังนี้

1. เอกนิยม (Monism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า ความเป็นจริงมีเพียงอย่างเดียว แบ่งย่อยออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสสารนิยม (Materialism) ซึ่งเชื่อว่าความเป็นจริง คือ สสาร ความเป็นไป หรือความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายอธิบายได้ด้วยกฎของสสาร และกลุ่มจิตนิยม (Idealism) ซึ่งเชื่อว่าจิตเท่านั้นที่เป็นจริง สสารที่ปรากฏในโลกแห่งประสาธสัมพันธ์เป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิตเท่านั้น

2. ทวินิยม (Dualism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า ความจริงพื้นฐานในโลกนี้มีอยู่ 2 อย่าง คือ จิต และสสาร เช่นที่ เดส์การ์ตส์ เรียกว่า ความคิด (Thought) และสิ่ง กินที่ (Extension) เป็นต้น

3. พหุนิยม (Pluralism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า ความเป็นจริงของโลกมีอยู่ มากมายหลายอย่าง เช่นที่ เอ็มที่โคคลีส นักปรัชญากรีกสมัยโบราณ เชื่อว่า ความเป็นจริง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น

### ความเป็นจริงในไตรภูมิพระร่วง

ปรัชญาในไตรภูมิพระร่วงมิได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาความเป็นจริง คงเป็นไปตามคติของพุทธศาสนาที่ว่า ปัญหาทางอภิปรัชญานั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดับทุกข์ หรือช่วยให้บรรลุลความหลุดพ้นอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้น คำสอนของพระพุทธองค์จึงเน้นด้าน ญาณวิทยา หรือเน้นเรื่องการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงมากกว่า แต่แม้กระนั้นก็พอจะมองเห็นว่า มีการเสนอคำตอบเกี่ยวกับความเป็นจริงอยู่บ้าง ซึ่งในที่นี้จะขอเสนอทรรศนะว่า พุทธศาสนาเป็น ทวินิยม คือ เชื่อว่าความเป็นจริงมีอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ รูป และนาม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

#### 1. รูป

รูปมีลักษณะใกล้เคียงกับสสาร ตามความคิดของนักปรัชญาโดยทั่วไป กล่าวคือ รูปในพุทธปรัชญา หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในรูปของสสาร (Matter) และพลังงาน (Energy)

โดยมีคำจำกัดความว่า "รูป หมายถึง สิ่งที่มีความเสื่อมสลายเป็นลักษณะ (รูปปนลกฺขณ) หรือ ธรรมชาติโดยอมแตกสลาย เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า รูป (รูปปฐิติ = รูป)"<sup>1</sup>

การจำแนกรูป โดยทั่วไปจำแนกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. มหาภูตรูป 4 (Primary Elements) หมายถึง รูปใหญ่ หรือรูปเดิม ใดแก่

1. ปฐวีธาตุ (Element of Extension) หรือธาตุดิน (Solid Element) หมายถึง สภาวะที่แผ่ไป หรือกินเนื้อที่ มีลักษณะแข็ง

2. อาโปธาตุ (Element of Cohesion) หรือธาตุน้ำ (Fluid Element) หมายถึง สภาวะที่เอบอบ หรือคูดซึม มีลักษณะไหล

3. วาโยธาตุ (Element of Vibration or Motion) หรือธาตุลม (Air Element) หมายถึง สภาวะที่ทำให้สั่นไหว, เคลื่อนที่ มีลักษณะเคลื่อนไหว

4. เตโชธาตุ (Element of Heat or Radiation) หรือธาตุไฟ (Heating Element) หมายถึง สภาวะที่ทำให้ร้อน มีลักษณะร้อน

2. อุปาทายรูป 24 (Derived Material Qualities) หมายถึง รูป สืบเนื่อง หรือรูปอาศัย ใดแก่

ก. ปสาทรูป (รูปที่เป็นประสาทสำหรับรับอารมณ์ - Sensitive Material Qualities) ใดแก่

1. ตา

2. หู

3. จมูก

4. ลิ้น

5. กาย

<sup>1</sup>มูลนิธิอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ปรมัตถธรรม 4 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง จงเจริญ, 2512), หน้า 13.

- fields) ไตแก
- ข. โจจรรูป (รูปที่เป็นอารมณ์ - Material Qualities of Sense - fields) ไตแก
6. รูป
  7. เสียง
  8. กลิ่น
  9. รส
- ค. ภาวรูป (รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ - Material Qualities of Sex) ไตแก
10. ความเป็นหญิง
  11. ความเป็นชาย
- ง. หทัยรูป (รูปคือ หทัย - Physical Basis of Mind) ไตแก
12. หทัยวัตถุ
- จ. ชีวิตรูป (รูปที่เป็นชีวิต - Material Quality of Life) ไตแก
13. ชีวิตินทรีย์
- ฉ. อาหารรูป (รูป คืออาหาร - Material Quality of Nutrition) ไตแก
14. กวฬิงการอาหาร
- ช. ปริจเจทรูป (รูปที่กำหนดเขตตะ - Material Quality of Delimitation) ไตแก
15. อากาศธาตุ
- ญ. วิญญัตติรูป (รูป คือ การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย - Material Qualities of Communication) ไตแก
16. กายวิญญติ
  17. วจวิญญติ

ฎ. วิจารณ์รูป (รูป คือ อาหารที่ดัดแปลงให้แปลกให้พิเศษได้

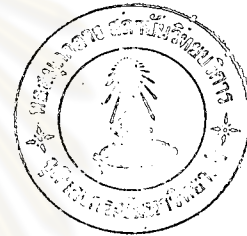
- Material Qualities of Plasticity or Alterability) ไคแก่

18. ความเบา
19. ความอ่อน
20. ความควรแก่การงาน

ฏ. ลักษณะรูป (รูป คือ ลักษณะ หรืออาการเป็นเครื่องกำหนด

- Material Qualities of Salient Features) ไคแก่

21. ความเจริญ
22. ความสืบทอด
23. ความทรุคโทรม
24. ความแตกสลาย



สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่สามารถก่อให้เกิดผัสสะแก่เราได้จะเกิดจากการรวมตัวกันของรูปต่าง ๆ ดังที่ได้จำแนกมาแล้วนี้ แต่ก็มีได้หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ จะเกิดจากการรวมตัวกันของรูปทั้ง 28 รูปเสมอไป ดังกล่าวตอนหนึ่งว่า " . . . อันว่าแผ่นดินก็ดี แม่น้ำก็ดี ภูเขาก็ดี ผุ่งไม้ไถอันมีพรรณใหญ่แลสูงงามดังกล่าวมานี้แล อันว่าหาจิต และหาชีวิตมิได้ตั้งนี้ก็ดี เท้าว่ามีแต่อวินิพโภครูป 8 อัน คือ ปรถวี อาโป เตช วาย วัณณ คันธ รส โอชา ก็ยังว่าถึงที่อันรู้จิบหาย . . . " <sup>1</sup>

ข้อความที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นว่า มีบางสิ่งที่จะเกิดจากการรวมตัวกันของรูปเพียง 8 รูป ที่เรียกว่า "อวินิพโภครูป 8" อันได้แก่ มหาภูตรูป 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และ รูป กลิ่น รส อาหารรูป ซึ่งรูปทั้ง 8 ที่กล่าวมานี้จะแยกจากกันไม่ได้ต้องเกิดรวมกันเสมอ แม้ในรูปเล็กที่สุด คือ ปริมาณ แต่ละปริมาณก็จะต้องประกอบด้วย อวินิพโภครูปเป็นอย่างน้อย

<sup>1</sup> พระญาณวิไล, ไตรภูมิพระร่วง. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515),

ส่วนรูปอีก 20 รูปที่เหลือนอกจากอวินิโศกรูป 8 นี้ เป็นรูปที่แยกกันในการเกิดขึ้นได้ จึงเรียกว่า วินิโศกรูป แต่ทั้งนี้ วินิโศกรูปจะต้องเกิดรวมกันกับ อวินิโศกรูป 8 เสมอ จะเกิดตามลำดับ โดยไม่มีอวินิโศกรูป 8 ไม่ได้

จากที่กล่าวมานี้พอจะสรุปได้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เราสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 จะต้องประกอบขึ้นมาจากรูปเสมอ อย่างน้อยก็จะต้องประกอบด้วย อวินิโศกรูป 8 หรืออาจมีวินิโศกรูปอื่น ๆ ประกอบด้วย ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

## 2. นาม

นามในพระชนะทางพุทธปรัชญามีความหมายตรงกับคำว่า จิต (Mind) ตามความคิดของนักปรัชญาโดยทั่วไป คือ เป็นผู้รู้ (Subject) ส่วนรูป หรือสสารนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกรู้ (Object)

ในพุทธปรัชญาแบ่งธรรมออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ สังขตธรรม คือ ธรรมที่ถูกปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัย ประกอบด้วย จิต เจตสิก และรูป กับ อสังขตธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่ไม่ได้ถูกปรุงแต่ง อันได้แก่ นิพพาน ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวรวมไว้ทั้งสังขตธรรม และอสังขตธรรม ดังนั้น จึงขอแยกประเภทของนามเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. จิต
2. เจตสิก
3. นิพพาน

006840

1. จิต (Consciousness) หมายถึง สภาพที่คิด หรือภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์ ดังที่มีคำอธิบายถึงลักษณะของจิตว่า "จิตมีการรู้อารมณ์เป็นลักษณะ (อารมณ์ณวิชานลกฺขณ)"<sup>1</sup> หรือตรงกับคำกล่าวของ เดส์การ์ตส์ ที่ว่า จิตเป็นสิ่งรู้คิด (Thinker) ซึ่งตรงกับคำอธิบายที่ว่า "ธรรมชาติโดยอมิต เพราะเหตุนี้ธรรมชาตินี้ชื่อว่า จิต (จินเตตตี = จิตต)"<sup>2</sup>

<sup>1</sup> มุณีธอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ปรมัตถธรรม 4 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงช้างจงเจริญ, 2512), หน้า 13.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.



ในไตรภูมิพระร่วง จำแนกจิตออกตามภูมิได้ 89 ดวง ดังนี้<sup>1</sup>

1. กามาวจรจิต 54 (Consciousness of the Sense - Sphere)

หมายถึง จิตที่เป็นไปในกามภูมิ ประกอบด้วย

พระอรอดกอาจารย์จำแนกจิตไว้ 2 แบบ แบบที่ 1 มี 89 ดวง ตรงกับที่ในไตรภูมิพระร่วงได้จำแนกไว้ แบบที่ 2 มี 121 ดวง ต่างจากแบบแรกที่มีการจำแนกโลกุตตรจิตพิสดารกว่า เพราะนอกจากจะจำแนกตามประเภทของพระอริยบุคคลแล้ว ยังจำแนกตามองค์ฌานอีกด้วย กล่าวคือ ในจิต 89 ดวงนั้น มีโลกุตตรจิต 8 ดวง แยกได้ดังนี้

1. โสคาปัตติมัคคจิต
2. โสคาปัตติผลจิต
3. สกทาคามิมัคคจิต
4. สกทาคามิผลจิต
5. อนาคามิมัคคจิต
6. อนาคามิผลจิต
7. อรหัตตมัคคจิต
8. อรหัตตผลจิต

ส่วนในจิต 121 ดวง นอกจากจะจำแนกตามประเภทพระอริยบุคคลทั้ง 8 ประเภทดังกล่าวมาแล้ว ยังจำแนกตามองค์ฌานทั้ง 5 ของพระอริยบุคคลเหล่านั้นอีก ได้แก่ ปฐมฌาน, ทุติยฌาน, ตติยฌาน, จตุตถฌาน และปัญจฌาน ดังนั้น จึงรวมเป็นจิตของพระโสคาปัตติ-มรรค 5, พระโสคาปัตติผล 5, พระสกทาคามิมรรค 5, พระสกทาคามิผล 5, พระอนาคามิมรรค 5, พระอนาคามิผล 5, พระอรหัตตมรรค 5, พระอรหัตตผล 5 รวมเป็นโลกุตตรจิตทั้งสิ้น 40 ดวง

1.1 อุกุศลจิต 12 (Immoral Consciousness) หมายถึง จิตอันเป็น  
 อุกุศล แบ่งเป็น โลกมุขจิต 8, โทสมุขจิต 2 และโมหมุขจิต 2 ดังนี้

1.1.1 โลกมุขจิต 8 (จิตที่มีโลภะเป็นมูล) ได้แก่

1. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยมิจจา-  
 ทิฏฐิไม่มีการชักนำ

2. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยมิจจา-  
 ทิฏฐิมีการชักนำ

3. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วย  
 มิจจาทิฏฐิไม่มีการชักนำ

4. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วย  
 มิจจาทิฏฐิมีการชักนำ

5. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยมิจจา-  
 ทิฏฐิไม่มีการชักนำ

6. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยมิจจา-  
 ทิฏฐิมีการชักนำ

7. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วย  
 มิจจาทิฏฐิไม่มีการชักนำ

8. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วย  
 มิจจาทิฏฐิมีการชักนำ

1.1.2 โทสมุขจิต 2 (จิตที่มีโทสะเป็นมูล) ได้แก่

1. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโทมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปฏิฆะ  
 ไม่มีการชักนำ

2. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโทมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปฏิฆะ  
 มีการชักนำ



1.1.3 โมหมูลจิต 2 (จิตที่มีโมหะเป็นมูล) ได้แก่

1. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยวิจิกิจฉา
2. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยอุทธัจจะ

1.2 อเหตุกจิต 18 (Rootless Consciousness) หมายถึง จิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุทั้ง 6 อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ แบ่งเป็น อกุศลวิบากจิต 7, กุศลวิบากอเหตุกจิต 8 และอเหตุกภิกขจิต 3 ดังนี้

1.2.1 อกุศลวิบากจิต 7 (จิตที่เป็นผลของอกุศล) ได้แก่

1. จักขุวิญญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
2. โสทวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
3. ฆานวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
4. ชิวหาวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
5. กายวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนา
6. สัมปฏิจฉันนจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
7. สันตীরถจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา

1.2.2 กุศลวิบากอเหตุกจิต 8 (จิตที่เป็นผลของกุศลไม่มีสัมปยุตตเหตุ)

ได้แก่

1. จักขุวิญญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
2. โสทวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
3. ฆานวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
4. ชิวหาวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
5. กายวิญาณจิตที่เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนา
6. สัมปฏิจฉันนจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
7. สันตীরถจิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา
8. สันตীরถจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา

1.2.3 อเหตุกิริยาจิต 3 (จิตที่เป็นเพียงกิริยาไม่มีสัมปยุตตเหตุ)

ไคแก

- 1. บัญจวาราวชชนจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
- 2. มโนวาราวชชนจิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
- 3. หลิตุปปาทจิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา

1.3 กามาวจรโสภณจิต 24 (Sense - Sphere Beautiful Consciousness)

หมายถึง จิตที่ตื่นามที่เป็นไปในกามภูมิ แบ่งเป็น มหากุศลจิต 8, มหาวิบากจิต 8 และมหากิริยา-จิต 8 ดังนี้

1.3.1 มหากุศลจิต 8 (จิตที่เป็นกุศลยิ่งใหญ่) ไคแก

ไม่มีการชักนำ

- 1. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปัญญา

มีการชักนำ

- 2. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนาประกอบด้วยปัญญา

ไม่มีการชักนำ

- 3. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา

มีการชักนำ

- 4. จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา

ไม่มีการชักนำ

- 5. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยปัญญา

มีการชักนำ

- 6. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยปัญญา

ไม่มีการชักนำ

- 7. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา

มีการชักนำ

- 8. จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา

1.3.2 มหาวิบากจิต 8 (จิตอันเป็นผลของมหากุศล) ไตแก จิตที่  
เหมือนกับมหากุศลจิตทุกข้อ

1.3.3 มหาภิกขจิต 8 (จิตอันเป็นภิกขาอย่างที่ทำมหากุศล)  
ไตแก จิตที่เหมือนกับมหากุศลจิตทุกข้อ

2. รูปาวจรจิต 15 (Form - Sphere Consciousness) หมายถึง จิตที่  
เป็นไปในรูปภูมิ ประกอบด้วย

2.1 รูปาวจรกุศลจิต 5 (Form - Sphere Consciousness)  
หมายถึง กุศลจิตที่เป็นไปในรูปภูมิ ไตแก จิตของผู้เข้าถึงรูปฌาน แบ่งเป็น

2.1.1 ปฐมฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา

2.1.2 ทุตถฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา

2.1.3 ตติยฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย ปิติ สุข เอกัคคตา

2.1.4 จตุตถฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย สุข เอกัคคตา

2.1.5 ปัญจฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย อุเบกขา เอกัคคตา

2.2 รูปาวจรวิบากจิต 5 (Form - Sphere Resultant Conscious-  
ness) หมายถึง วิบากจิตที่เป็นไปในรูปภูมิ คือ จิตที่เป็นผลของรูปาวจรกุศล แบ่งเป็น

2.2.1 ปฐมฌานวิบากจิต

2.2.2 ทุตถฌานวิบากจิต

2.2.3 ตติยฌานวิบากจิต

2.2.4 จตุตถฌานวิบากจิต

2.2.5 ปัญจฌานวิบากจิต

2.3 รูปาวจรภิกขจิต 5 (Form - Sphere Functional Conscious-  
ness) หมายถึง ภิกขจิตที่เป็นไปในรูปภูมิ คือ จิตของพระอรหันต์ผู้กระทำรูปาวจรกุศล แบ่งเป็น

2.3.1 ปฐมฌานภิกขจิต

2.3.2 ทุตถฌานภิกขจิต

2.3.3 ตติยฌานภิกขจิต

2.3.4 จตุตถฌานกิริยาจิต

2.3.5 ปัญจฌานกิริยาจิต

3. อรูปาวจรจิต 12 (Formless - Sphere Consciousness) หมายถึง จิตที่เป็นไปในอรูปภูมิ ประกอบด้วย

3.1 อรูปาวจรกุศลจิต 4 (Formless - Sphere Moral Consciousness) หมายถึง กุศลจิตที่เป็นไปในอรูปภูมิ ได้แก่ จิตของผู้เข้าถึงอรูปฌาน ดังนี้

3.1.1 กุศลจิต ประกอบด้วย อากาสาณัญญาตนฌาน

3.1.2 กุศลจิต ประกอบด้วย วิญญานัญญาตนฌาน

3.1.3 กุศลจิต ประกอบด้วย อากิญจัญญาตนฌาน

3.1.4 กุศลจิต ประกอบด้วย เนวสัณฺณานาสัญญาตนฌาน

3.2 อรูปาวจรวิบากจิต 4 (Formless - Sphere Resultant Consciousness) หมายถึง วิบากจิตที่เป็นไปในอรูปภูมิ คือ จิตที่เป็นผลของอรูปาวจรกุศล ได้แก่

3.2.1 วิบากจิต ประกอบด้วยอากาสาณัญญาตนฌาน

3.2.2 วิบากจิต ประกอบด้วยวิญญานัญญาตนฌาน

3.2.3 วิบากจิต ประกอบด้วย อากิญจัญญาตนฌาน

3.2.4 วิบากจิต ประกอบด้วยเนวสัณฺณานาสัญญาตนฌาน

3.3 อรูปาวจรกิริยาจิต 4 (Formless - Sphere Functional Consciousness) หมายถึง กิริยาจิตที่เป็นไปในอรูปภูมิ คือ จิตของพระอรหันต์ผู้กระทำอรูปาวจรกุศล ได้แก่

3.3.1 กิริยาจิต ประกอบด้วยอากาสาณัญญาตนฌาน

3.3.2 กิริยาจิต ประกอบด้วยวิญญานัญญาตนฌาน

3.3.3 กิริยาจิต ประกอบด้วยอากิญจัญญาตนฌาน

3.3.4 กิริยาจิต ประกอบด้วยเนวสัณฺณานาสัญญาตนฌาน

4. โลกุตตรจิต 8 (Supramundane Consciousness) หมายถึง จิตที่เป็นโลกุตตรคือ อยู่เหนือโลก ประกอบด้วย

4.1 โลกุตตรกุศลจิต (Moral Supramundane Consciousness) หมายถึง กุศลจิตที่ทำให้ขามพบอยู่เหนือโลก ได้แก่

4.1.1 กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงกระแสแห่งนิพพาน หรือความเป็นพระโสดาบัน

4.1.2 กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี

4.1.3 กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็นพระอนาคามี

4.1.4 กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็นพระอรหันต์

4.2 โลกุตตรวิบากจิต 4 (Resultant Supramundane Consciousness) หมายถึง วิบากจิตที่เป็นผลของโลกุตตรกุศล ได้แก่

4.2.1 จิตที่ประกอบด้วยโสดาปัตติผลญาณ

4.2.2 จิตที่ประกอบด้วยสกทาคามีผลญาณ

4.2.3 จิตที่ประกอบด้วยอนาคามีผลญาณ

4.2.4 จิตที่ประกอบด้วยอรหัตตผลญาณ

2. เจตสิก (Mental Factors) หมายถึง สภาวะที่ประกอบด้วยจิต หรือ อากาโรและคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ดังคำกล่าวที่ว่า "ธรรมชาติที่ประกอบด้วยจิต ชื่อว่า เจตสิก (เจตสิ นียุตฺตํ = เจตสิก)<sup>1</sup> หรือตรงกับคำอธิบายที่ว่า "เจตสิก มีการประกอบด้วยจิตเป็นลักษณะ (เจโตยุตฺตลกฺขณํ)"<sup>2</sup>

ลักษณะของเจตสิก มี 4 ประการ คือ

- เอกุปปาต (เกิดพร้อมกับจิต)

- เอกนิโรธ (ดับพร้อมกับจิต)

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน.

- เอกาลมฺพน (มีอารมณ์เดียวกันกับจิต)
- เอกวตฺตูก (มีวัตถุที่อาศัยเกิดอย่างเดียวกันกับจิต)

เจตสิกจำแนกได้ 52 ชนิด โดยจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท ดังนี้

1. อัญญาสมาณาเจตสิก 13 (General Mental Factors) หมายถึง

เจตสิกที่มีเสมอเหมือนกันกับจิตพวกอื่น คือ ประกอบเข้าได้กับจิตทุกฝ่าย ทั้งกุศล และอกุศล ได้แก่

1. ผัสสะ หรือความกระทบอารมณ์ (Impression)
2. เวทนา หรือความเสวยอารมณ์ (Feeling)
3. สัญญา หรือความหมายรู้อารมณ์ (Perception)
4. เจตนา หรือความจงใจหาอารมณ์ (Volition)
5. เอกัคคตา หรือความมีอารมณ์เป็นอันเดียว (Concentration)
6. ชีวีตินทรีย์ หรือสภาวะที่เป็นใหญ่ในการรักษานามธรรมทั้งปวง (Vitality)
7. มนสิการ หรือความใส่ใจ (Attention)
8. วิตก หรือความตรึกอารมณ์ (Initial Application)
9. วิจาร หรือความตรอง หรือพิจารณาอารมณ์ (Sustained Application)
10. อธิโมกข์ หรือความตัดสินใจ (Determination)
11. วิริยะ หรือความเพียร (Effort)
12. ปิที หรือความอิมใจ ปลาบปลื้มในอารมณ์ (Interest)
13. ฉันทะ หรือความพอใจในอารมณ์ (Satisfaction)

2. อกุศลเจตสิก 14 (Immoral or Unwholesome Mental Factors)

หมายถึง เจตสิกฝ่ายอกุศล ได้แก่

1. โมหะ หรือความหลง (Delusion)
2. อหิริกะ หรือความไม่ละอายต่อบาป (Shamelessness)
3. อนินทตัปปะ หรือความไม่สะอึกกลัวต่อบาป (Fearlessness)



4. อหุทัยจะ หรือความฟุ้งซ่าน (Restlessness)
5. โลภะ หรือความอยากได้อารมณ์ (Greed)
6. ทัศนคติ หรือความเห็นผิด (Wrong View)
7. มานะ หรือความถือตัว (Conceit)
8. โทสะ หรือความคิดประทุษร้าย (Hatred)
9. อีสสา หรือความริษยา (Jealousy)
10. มัจฉริยะ หรือความตระหนี่ (Stinginess)
11. กุกกุงจะ หรือความเดือดร้อนใจ (Worry)
12. ถีนะ หรือความทหด (Sloth)
13. มิตระ หรือความง่วงเหงา (Torpor)
14. วิจิกจนา หรือความสงสัยลังเล (Uncertainty)

3. โสภณเจตสิก 25 (Beautiful Mental Factors) หมายถึง  
เจตสิกฝ่ายดีงาม ได้แก่

1. สัทธา หรือความเชื่อ (Faith)
2. สติ หรือความระลึกได้ (Mindfulness)
3. หิริ หรือความละอายต่อบาป (Conscience or Moral Shame)
4. โอตตปปะ หรือความสะดุ้งกลัวต่อบาป (Moral Dread)
5. อโลภะ หรือความไม่อยากได้อารมณ์ (Non-dread)
6. อโทสะ หรือความไม่คิดประทุษร้าย (Non-hatred)
7. ตัตถมัตตตตา หรือความเป็นกลางในอารมณ์นั้น ๆ (Equanimity)
8. กายปัสสัทธิ หรือความสงบแห่งกองเจตสิก  
(Tranquillity of Mental Factor)
9. จิตปัสสัทธิ หรือความสงบแห่งจิต (Tranquillity of Mind)
10. กายลหุตา หรือความเบาแห่งกองเจตสิก  
(Lightness of Mental Factor)
11. จิตลหุตา หรือความเบาแห่งจิต (Lightness of Mind)

12. กายมุกตา หรือความอ่อนแอแห่งกองเจตสิก  
(Pliancy of Mental Factor)
13. จิตมุกตา หรือความอ่อนแอแห่งจิต (Pliancy of Mind)
14. กายกัมปัญญตา หรือความควรแก่การงานแห่งกองเจตสิก  
(Adaptability of Mental Factor)
15. จิตกัมมัญญตา หรือความควรแก่การงานแห่งจิต  
(Adaptability of Mind)
16. กายปาคุญญตา หรือความคล่องแคล่วแห่งกองเจตสิก  
(Proficiency of Mental Factor)
17. จิตปาคุญญตา หรือความคล่องแคล่วแห่งจิต  
(Proficiency of Mind)
18. กายชุกตา หรือความซื่อตรงแห่งกองเจตสิก  
(Uprightness of Mental Factor)
19. จิตชุกตา หรือความซื่อตรงแห่งจิต (Uprightness of Mind)
20. สัมมาวาจา หรือเจรจาชอบ (Right Speech)
21. สัมมากัมมันตะ หรือกระทำชอบ (Right Action)
22. สัมมาอาชีพะ หรือเลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood)
23. กรุณา หรือความสงสารสัตว์ผู้ใดทุกข์ (Compassion)
24. มุทิตา หรือความยินดีต่อสัตว์ผู้ใดสุข (Sympathetic Joy)
25. ปัญฺฑิตินทรีย์ (อโหตะ) หรือความรู้ความเข้าใจ ไม่หลง  
(Wisdom or Undeludedness)

คำอธิบายเรื่องเจตสิกนี้ ในไตรภูมิพระร่วงให้รายละเอียดไว้เฉพาะ อัญญาสมาณา  
เจตสิก 13 และอกุศลเจตสิก 14 ตอนที่กล่าวถึงนรกภูมิเท่านั้น ดังข้อความที่ว่า



แต่ใ้เขาป้ทั้งหลายตั้งกล่าวมานี้แล้ยังมีเพื่อใจอันเป็นเจตสิกแต่งมายังใจให้กระทำ  
บาปนั้น 27 นั้น คือ ผัสโส เวทนา สัญญา เจตนา เอกัคคตา ชีวีตินทรีย์ มนสิกาโร วิตกโก  
วิจาโร .... ผัสโสมาหิตตองใจฯ เวทนามาหิตเสวยฯ สัญญาให้รู้ฯ เจตนาให้รำพึงฯ เอกัคคตา  
ให้ตั้งมั่นฯ ....<sup>1</sup>

รายละเอียดเกี่ยวกับเจตสิกที่แสดงมาจนครบ 52 ชนิดนั้น ได้ข้อมูลเพิ่มเติมจาก  
พจนานุกรมพุทธศาสตร์<sup>2</sup> เพื่อให้เรื่องนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากในไตรภูมิพระร่วงไม่ได้มี  
แสดงเรื่องทางอภิปราย โดยตรง ดังนั้น จึงไม่ได้คำนึงถึงว่าจะต้องแจกรายละเอียดในเรื่องนี้  
ให้ครบถ้วน มุ่งแสดงแต่เรื่องกรรมอันเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เพื่อ  
ประโยชน์ในการสั่งสอนให้คนกระทำความดี ตอนที่อธิบายเรื่อง อัญญาสมานาเจตสิก และอกุศลเจตสิก  
นั้น ก็เพราะเป็นเพียงส่วนประกอบของการพรรณนาความเชื่อในเรื่องกรรมเท่านั้น

3. นิพพาน (Nibbana) เป็นธรรมที่พ้นจากโลก (นิพพานํ ปน โลกุตตร-  
สงฆาตํ)<sup>3</sup> ซึ่งถ้าจะกล่าวโดยสภาวะลักษณะแล้ว มีอยู่เพียงประการเดียว คือ ความสงบ ซึ่งตรง  
กับคำกล่าวว่า "สันติลักษณะ = นิพพาน"<sup>4</sup>

ในไตรภูมิพระร่วงพรรณานาว่า ภาวะในการบรรลุนิพพานนั้น เป็นความสุขอันประมาธ  
มิได้ ดังข้อความว่า

<sup>1</sup> พระญาณลิโต, ไตรภูมิพระร่วง (พระนคร : สำนักพิมพ์พลังวิทยา, 2515), หน้า 13 - 14.

<sup>2</sup> พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
2518)

<sup>3</sup> มุคินธิอธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ปรมัตถธรรม 4 (พระนคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง  
จงเจริญ, 2512), หน้า 14.

<sup>4</sup> เรื่องเดียวกัน.

สมบัติในนิพพานนั้นสุขจะพ้นประมาณ แลว่าหาอันจะเปรียบมิได้ บมฺริ เป็นอาพาธ พยาธิ สิ่งใดบมฺริเดว บมฺริเนก บมฺริตาย บมฺริฉิบหาย บมฺริพลักรากจากกันสักอัน สมบัติยิ่ง- มนุษย์โลกย์ แลเทวโลกย์พรหมโลกย์<sup>1</sup>

ในพระไตรปิฎกก็มีข้อความทำนองนี้กล่าวไว้เช่นกันว่า "นิพพานํ ปรมํ สุขํ" (นิพพาน เป็นสุขอย่างยิ่ง)

นิพพานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สอุปาทิเสสนิพพาน
2. อนุปาทิเสสนิพพาน

นิพพานมีสองจำพวก จำพวกหนึ่งชื่อสอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ได้แก่ พระอรหันต์ผลนั้นว่า ได้ถึงแก่สมบัติ หนึ่งชื่อ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุแลฯ เนื่องจากบัญญัติสภณนั้นว่า ถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุฯ ....<sup>2</sup>

1. สอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง พระนิพพานที่ยังมีอุปาทานขันธห้าเหลืออยู่ กล่าวไว้ทุกข์ง่าย ๆ ก็ว่า เป็นพระนิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นเอง คือ องค์ท่านเองยังมีชีวิตอยู่ ยังไม่นิพพาน แต่ว่ากิเลสสังโยชน์ของท่านนิพพานค้ำหายไปหมดแล้ว ดังนั้น จึงมีโวหารเรียกพระนิพพานประเภทนี้อีกโวหารหนึ่งว่า กิเลสนิพพาน<sup>3</sup>

2. อนุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง พระนิพพานที่ไม่มีอุปาทานขันธห้าเหลืออยู่ คือ พระนิพพานของพระอรหันต์อรุณบุคคลทั้งหลายที่ค้ำขันธไปโดยสิ้นเชิง โดยหมดสิ้นอุปาทานขันธห้า เพราะคำว่าอนุปาทิเสสนิพพานแปลว่า พระนิพพานที่ไม่มีบัญญัติขันธเหลืออยู่ กล่าวไว้ทุกข์ง่าย ๆ ก็ว่าเป็นพระนิพพานของพระอรหันต์ที่ค้ำขันธสิ้นชีวิตแล้ว ดังนั้น จึงมีโวหารเรียกพระนิพพานประเภทนี้อีกโวหารหนึ่งว่า ขันธนิพพาน<sup>4</sup>

<sup>1</sup> พระญาณลิโท, ไตรภูมิพระร่วง (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 13 - 14.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 315.

<sup>3</sup> พระศรีวิสุทธิโสภณ, วิมุตตรัตนมาลี (กรุงเทพฯ . อักษรบัณฑิต, 2515), หน้า 929.

<sup>4</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 939.

ปัญหา "ความเป็นจริงคืออะไร" ถ้าจะกล่าวโดยสรุปในที่นี้ คือ ไตรภูมิพระร่วง แสดงทรรศนะในแง่หนึ่งเป็นแบบทวินิยม (Dualism) กล่าวคือ เชื่อว่า ความเป็นจริงอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ รูป และนาม หรือขยายเป็นปรมาณัตถธรรม 4 อันหมายถึง จิต เจตสิก รูป นิพพาน นั่นเอง โดยจำแนกรูปให้อยู่ในเรื่อง "รูป" ส่วนจิต เจตสิก จัดรวมอยู่ในเรื่อง "นาม" และเนื่องจากนิพพานไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูป ดังนั้น จึงอาจสงเคราะห์เข้าในเรื่องนามได้ ดังที่ได้แสดงมาแล้วในข้างต้น

## 2. ปัญหาเกี่ยวกับจักรวาล ✓ *answer*

ปัญหาเกี่ยวกับจักรวาลเป็นปัญหาที่มนุษย์สนใจมาช้านาน และนักปรัชญาที่พยายามเสนอคำตอบเกี่ยวกับความเป็นไปของจักรวาล ซึ่งพอจะสรุปปัญหาสำคัญได้ว่า โลกถูกสร้างขึ้นอย่างฉับพลัน หรือมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ

คำตอบสำคัญที่อธิบายการเกิดของโลก อาจสรุปได้เป็น 2 ทฤษฎี ดังนี้<sup>1</sup>

1. ทฤษฎีที่เชื่อว่า โลกถูกสร้างขึ้น ทฤษฎีนี้เชื่อว่า พระเจ้าทรงสร้างโลกขึ้นอย่างฉับพลัน และทรงบันดาลให้เกิดสรรพสิ่ง เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงดาว พืช และสัตว์ทั้งหลาย ฯลฯ
2. ทฤษฎีที่เชื่อว่า โลกเกิดจากวิวัฒนาการ ทฤษฎีนี้มีความเห็นตรงข้ามกับทฤษฎีแรก กล่าวคือ เชื่อว่า โลกมิได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างฉับพลัน แต่เกิดจากวิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ แบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ จากภาวะที่ยิ่งเหยิงไร้ระเบียบ มาสู่ความเป็นระเบียบขึ้น

ในพุทธปรัชญากล่าวถึงปัญหาอินไตย อันหมายถึง สิ่งที่ไม่ควรคิด เพราะคิดแล้วไม่เกิดประโยชน์ขึ้นในการดับทุกข์โดยตรง ปัญหาอินไตยมีดังนี้

1. พุทธวิสัย
2. ฌานวิสัย
3. กรรมวิสัย
4. โลกวิสัย

<sup>1</sup> สighting คำขาว, ปรัชญา. (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์, 2519), หน้า 163.



ปัญหาความมีอยู่และความเป็นไปของโลก เป็นโลกวิสัย ซึ่งถือเป็นอจินไตย ดังนั้น เราจึงไม่ค่อยพบคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ชัดเจนนักในไตรภูมิพระร่วงก็มีเหตุผลที่ประเด็นนื้ออย่างเด่นชัด ไม่มีการอธิบายอย่างชัดเจนว่า โลกนี้มาจากไหน มีผู้สร้างหรือไม่ แต่ก็จะมองเห็นได้ว่า มีความเชื่อเรื่องกำเนิดของโลกคล้ายกับทฤษฎีแบบที่ 2 คือ เชื่อว่าโลกเกิดจากวิวัฒนาการ ซึ่งคำอธิบายในเรื่องนี้ก็ไม่ค่อยเด่นชัด มีแต่การกล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลก แจกแจงความเป็นไปของโลกว่า มีการดับแล้วก็เกิดขึ้นใหม่ วนเวียนไปมา จนหาจุดเริ่มต้นไม่ได้

มีคำกล่าวบางตอนแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่คล้ายกับ อนักซีมานีส<sup>1</sup> นักปรัชญากรีกสมัยโบราณ กล่าวคือ ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวถึงการดับของโลก และการเกิดโลกใหม่จากการพัดของลม ลมจะพัดไปมา และทำให้เกิดของเหลว ซึ่งต่อมาจะค่อย ๆ เข้มข้นขึ้นตามลำดับ ดังจะได้กล่าวถึงในตอนท้ายเรื่องการเกิดโลกใหม่ในหัวข้อต่อไป

ก่อนที่จะกล่าวถึงการดับ และการเกิดโลกใหม่ตามทรรศนะในไตรภูมิพระร่วง ควรกล่าวถึงการแบ่งภูมิต่าง ๆ ก่อน กล่าวคือ ไตรภูมิพระร่วงแบ่งโลกเป็น 3 ภูมิ (ไตรภูมิ) เขียนเรียงลำดับจากต่ำไปหาสูงตรงกับข้อความในพระไตรปิฎก<sup>2</sup> ดังนี้

1. กามภูมิ 11 (The Sense - Sphere) หมายถึง ภพของสัตว์ผู้ยังเสวยกามคุณ คือ อารมณ์ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ประกอบด้วย

ก. ทศคติภูมิ 4 (อภายภูมิ 4) ได้แก่

1. นรก
2. เปต
3. อสุรกาย
4. คิริจฉาน

<sup>1</sup>Anaximanes (? - 528 B.C.) เชื่อว่า aither เป็นปฐมธาตุของโลก ลักษณะของ aither คล้ายกับลม คือ เป็นสารที่เจือจางกว่าอากาศ ถ้า aither จับตัวกันแน่นจะเป็นอากาศ เป็นของเหลว และเป็นของแข็งขึ้นตามลำดับ

<sup>2</sup>ที่.ปา. 11/228/228.



ข. สุกตีกุมิ 7 ไคแก

5. มนุษย์
6. จตุมหาราชิกา
7. ดาวดิ่งส์
8. ยามา
9. ตุลิต
10. นิมมานรดี
11. ปรนิมิตวสวัตตี

2. รูปภูมิ 16 (The Form - Sphere) หมายถึง ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน เป็นภพของพรหมที่มีรูป 16 ชั้น ดังนี้

ก. ปฐมฌานภูมิ 3 ไคแก

1. ปาริสัชชา
2. บุโรหิตา
3. มหาพรหมา

ข. ทุติยฌานภูมิ 3 ไคแก

4. ปริตตภา
5. อัปมานาภา
6. อากัสรา

ค. ตติยฌานภูมิ 3 ไคแก

7. ปริตตสุภา
8. อัปมานสุภา
9. สุภกิดหา

ง. จตุตถฌานภูมิ 7 ไคแก

10. เวหัพผลา
11. อสัณฐีสัตตา

12. อวิหา
13. อตัมปา
14. สุธัสสา
15. สุธัสสี
16. อกนิฏฐา

3. อรูปภูมิ 4 (The Formless - Sphere) หมายถึง ภพของสัตว์ผู้เข้าถึง อรูปฌาน เป็นภพของอรูปพรหม 4 ดังนี้

1. อากาสาัญญายตนะ คือ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีอากาศไม่มีที่สุด
2. วิญญาณัญญายตนะ คือ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีวิญญาณไม่มีที่สุด
3. อากิญจัญญายตนะ คือ ชั้นที่เข้าถึงภาวะไม่มีอะไรมีที่สิ้นสุด
4. เนวสัญญานาสัญญายตนะ คือ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

อาจกล่าวได้ว่า การแบ่งภูมิออกเป็น ไตรภูมิ ดังที่ได้จำแนกมาข้างต้นนี้ แบ่งตามระดับจิตตามแนวพระอภิธรรมปิฎก กล่าวคือ

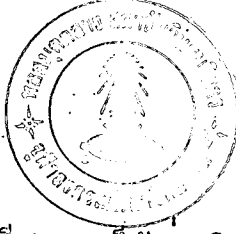
กามภูมิ เป็นภูมิของกามาวจรจิต ซึ่งประกอบด้วย

- อุกถลจิต 12 ดวง
- อเหตุกจิต 18 ดวง
- กามาวจรโสภณจิต 24 ดวง

#### 1. การเกิดใหม่ และการสลายของโลก \* (ก. ๕๖)

ไตรภูมิพระร่วงไม่ได้อธิบายถึงการสร้างโลก และไม่ได้อธิบายถึงกำเนิดดั้งเดิมของโลก หรือจักรวาล แต่มีการอธิบายการสลายของโลกเดิม และอธิบายการเกิดใหม่ของโลก โดยไม่ได้อ้างพระเจ้า หรือสิ่งสมมุติใด ๆ ที่เป็นผู้บันดาลให้เกิดความเป็นไปเหล่านั้น

ทรรศนะทั่วไปเกี่ยวกับโลกตรงกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นอนิจจัง เช่นเดียวกับสสารทั้งหลาย คือ มีเกิดแล้วก็ดับ หากความเที่ยงแท้แน่นอนมิได้



อันว่าแผ่นดินก็ดี แม่น้ำก็ดี ภูเขาก็ดี .... ก็ยังว่าถึงที่อันรู้อับทาบหนองตั้งอยู่-  
มันคงตรงเที่ยงได้เลย อ้าวว่าแต่ฝูงสัตว์อันมีจิตแล้วจะตั้งอยู่มั่นคงตรงเที่ยงได้เลยแล<sup>1</sup>

เหตุที่จะทำให้โลกเสื่อมสลายตามความเชื่อที่กล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วงนั้น เป็น  
เรื่องที่อยู่เหนือเหตุผลที่จะพิสูจน์ได้ คือ อ้างว่าเป็นเพราะผู้คนทั้งหลายกระทำบาปด้วยกาย  
วาจา ใจ ไม่รู้จักบำเพ็ญคุณโทษ พยายามฆ่าฟันประหัตประหารชีวิตซึ่งกันและกัน จะมีผลทำ  
ทำให้ธรรมชาติวิบัติไปด้วย เช่น ฝนฟ้าจะวิปริต ไม่ตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารเสี  
หาย เป็นการแสดงถึงนิมิตร้ายให้ปรากฏ เพื่อให้รู้ว่าจะถึงกาลแตกสลายของโลก

ตัวการที่จะทำให้โลกดับสลาย อาจเกิดจากไฟ, น้ำ หรือลม อย่างไม่อย่างหนึ่ง  
ก็ได้ และในแต่ละสิ่งนั้นมีพลังในการทำลายไม่เท่ากัน กล่าวคือ

1. ไฟ ไฟจะเผาผลาญทำลาย กามภูมิ 11 ชั้น และรูปภูมิชั้น ปฐมฌานภูมิ  
โดยจะเริ่มจากมนุษย์ภูมิ อายาภูมิ 4 สวรรคภูมิ 6 และปฐมฌานภูมิ ตามลำดับ
2. น้ำ น้ำจะท่วมทำลายกามภูมิ 11 ชั้น รูปภูมิชั้น ปฐมฌานภูมิ และ  
ทุติยฌานภูมิ ตามลำดับ
3. ลม ลมจะพัดทำลายสรรพสิ่งทั้งปวงให้เสื่อมสลาย ตั้งแต่กามภูมิ 11  
ชั้น รูปภูมิชั้น ปฐมฌานภูมิ ทุติยฌานภูมิ และตติยฌานภูมิ ตามลำดับ

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อโลกถูกทำลายนั้น จะไม่ถูกทำลายไปหมดสิ้นทีเดียวยังคงมี  
ส่วนที่เหลือรอดจากการทำลาย เพราะไฟ น้ำ และลมจะไม่สามารถทำลายรูปภูมิชั้น จตุตถ-  
ฌานภูมิ และอรุภูมิ 4 ได้ ส่วนที่ยังคงเหลืออยู่นี้จะเป็นโครงสร้าง หรือพื้นฐานที่จะทำให้  
โลกใหม่เกิดขึ้น โดยลมจะพัดจนเกิดของเหลว และของเหลวนี้จะค่อย ๆ เข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ  
จนกระทั่งเป็นโลกใหม่ เหมือนโลกเดิมที่ถูกทำลายไป โดยเริ่มเกิดรูปภูมิมาจนถึงอบายภูมิ  
ดังคำอธิบายในเรื่องว่า

<sup>1</sup>พระญาณลิไท, ไตรภูมิพระร่วง. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515),

ลมอยู่หนึ่งพัดไปมาเป็นระลอก กลายเป็นแผ่นดินตั้งปุมเปือก สุดเป็นแผ่นดินกลายเป็นกัลลัง  
น้ำขาว สุดเป็นกัลลกลาย เป็นอัมพตังขาวเปือก สุดอัมพตังกลายเป็นเปลีเป็นกอนสุดเป็น  
เปือกกลายเป็นภูมิตังเกา ชันนชื้อ มหาพรหมภูมิ . . . เกิดเป็นจาคุมหาราธิกาภูมิ  
เมืองพระจุโลกบาลเกิดเป็นมณะชฺ เกิดเป็นนรก เกิดเป็นเปรตวิสัย เกิดเป็นคิรัจฉาน  
ภูมิ เกิดเป็นอสุรกายภูมิที่โคมีเมือกอน ก็เกิดมีตั้งกอนนั้นแล<sup>1</sup>

สรุปความได้ว่า โลก หรือภูมิทั้ง 3 นั้น ไม่ว่าจะถูกทำลายไปอย่างไร ก็จะสามารถ  
เกิดใหม่ได้ตามแบบเดิมเสมอ โดยเริ่มมีวิวัฒนาการเป็นลำดับขั้นดังที่ได้อธิบายมาแล้ว เป็น-  
การเกิดในลักษณะวนเวียนกันไปโดยไม่ทราบแน่ชัดว่าจุดเริ่มต้นอยู่ที่ใด เหมือนการอธิบายเส้น  
รอบวงของวงกลมนั่นเอง เราไม่สามารถทราบจุดเริ่มต้นของเส้นรอบวงกลมเท่า ๆ กันที่  
เราไม่สามารถทราบจุดเริ่มต้นของโลก หรือจักรวาลนั้นเช่นกัน

นอกจากโลกหรือจักรวาลที่เราอยู่นี้ ยังมีข้อความบางตอนที่แสดงให้เห็นถึงความ  
เชื่อในเรื่องจักรวาลอื่น คือ นอกจากจักรวาลซึ่งมีดวงอาทิตย์นี้เป็นศูนย์กลางแล้ว ยังมี-  
จักรวาลอื่นอีกนับไม่ถ้วน ดังข้อความที่ว่า "แต่คนผู้มาอยู่ในแผ่นดินนี้ หัวทั้งจักรวาลอื่นใด  
อันอื่นก็ . . . " <sup>2</sup>

## 2. ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ในไตรภูมิพระร่วงอธิบายการเกิดใหม่ในลักษณะของวิวัฒนาการ โดยเชื่อว่าลม  
เป็นตัวการที่ทำให้เกิดสรรพสิ่ง ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในตอนทีกล่าวถึงการเกิดใหม่ และการ  
สลายของโลก สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติจะเป็นผลมาจากการพัดของลม คือ เชื่อว่าลมจะ  
พัดไปมาจนกระทั่งเกิดความสูงต่ำของแผ่นดิน ที่ใดเป็นที่ต่ำก็จะเป็นมหาสมุทร แผ่นน้ำ ล้ำคลอง  
ที่ใดสูงกว่า ปกติก็จะเป็นภูเขา และที่ใดเป็นที่ราบไม่สูงมาก หรือต่ำมากก็จะเป็นแผ่นดิน  
ดังข้อความจากเรื่องว่า "เมื่อลมพัดก็เป่าปุมเปือกน้ำพัดไปมา มีที่ต่ำ มีที่สูง มีที่ราบ . . .  
ที่ใดต่ำนั้นกลายเป็นแผ่นน้ำ ที่ใดสูงกลายเป็นภูเขา ที่ใดราบเพียงกลายเป็นที่ไร่นาเป็นป่า  
ในแผ่นดินชมพูทวีป อันเราอยู่นี้ . . . " <sup>3</sup>

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 301 - 303.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

<sup>3</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 303.

การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ได้อธิบายด้วยเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ แต่มักอ้างความเชื่อทางศีลธรรม, เทพนิยาย และปาฏิหาริย์ เช่น

- เกิดแผ่นดินไหว จากบุญบาปมี หรือปาฏิหาริย์ "เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จลงมาเอาปฏิสนธิ เมื่อ ๘ สมภพก็ดี แผ่นดินไหวได้แลหมื่นจักรวาล ให้นำอันอยู่แผ่นดินไหว ให้นำสมุทรก็พุ่มฟอง เขาพระสุเมรราชก็ทรงอยู่มิได้ ก็หัวนี้ไหวด้วยบุญสมภารพระโพธิสัตว์เจ้าผู้มาตรัสเป็นพระพุทธเจ้านั้นแลฯ"<sup>1</sup>

ข้อความที่ยกมาตอนนี้ ตรงกับในพระไตรปิฎกว่า

ดูกรอาณนที มหาปฐพีตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ สมัยที่ลมใหญ่พัด เมื่อกลมใหญ่พัดอยู่ยอมน้ำให้ไหว น้ำไหวแล้วยอมน้ำแผ่นดินให้ไหว อันนี้เป็นเหตุปัจจัยขอที่หนึ่ง เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ . . . อีกประการหนึ่ง เมื่อใดพระโพธิสัตว์จุติจากชั้นนาคมีสติสัมปชัญญะลงสู่พระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้นแผ่นดินนี้ยอมน้ำทะเลอันสวาทอันไหว อันนี้เป็นเหตุปัจจัยขอที่สาม . . . "<sup>2</sup>

- ความกันดาร ความแห้งแล้งของธรรมชาติเกิดจากการประพฤติดีตกทำนองคลองธรรมของมนุษย์

ฝูงคนทั้งหลายผู้กระทำบาปด้วยกาย ผู้กระทำบาปด้วยปาก ผู้กระทำบาปด้วยใจ แลมีบุญแลธรรมเลยสักอัน แลมีรู้จักบิดามารดาแลมีรู้จักสมณพราหมณ์ แลมีรู้จักทานผู้ทรงธรรม . . . ความบาปกรรมอันเขาได้ทำบาปตั้งนี้แล เกิดอุปัทวมืดหัวทั้งจักรวาลนี้ทุกแห่งแลฯ คนทั้งหลายผู้กระทำไรใดนอกนี้ทุกแห่ง ตรีณวาทวานชาว ๆ หนึ่งออกซันพอวักกโคไคแล้วฝนฟ้าก็มีไคตกสักแห่งเลย แลมีแต่เสียงฟารอง ส่วนวาฝนมิไคตกเลยสักเม็ด ทั้งชาวก็ดี ผักก็ดี น้ำก็ดี ตายแห่งตั้งทานเอาไฟแลน<sup>3</sup>

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

<sup>2</sup> จ.ป. 11/28/63.

<sup>3</sup> พระญาณวิไล, ไตรภูมิพระร่วง (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 291.



- อ่างการเกิดจันทรปราคา และสุริยปราคาจากเพนนิยายว่า เกิดจากราหุผู้เป็นใหญ่ในหมู่อสูรกายเป็นผู้กระทำ โดยไปบังแสงจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ บางทีก็หนีบไว้ได้ รัดแรบบาง ใต้คางบ้าง อมไว้ในปากบ้าง ทำให้แสงไม่สามารถส่องมายังโลกได้ เมื่อใดที่ราหุบังแสงจากดวงจันทร์ จะเกิดจันทรปราคา เมื่อใดบังแสงจากดวงอาทิตย์ ก็จะเกิดสุริยปราคา

- ดวงอาทิตย์, ดวงจันทร์ และดาวต่าง ๆ เกิดจากแรงอธิษฐานของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังจากมีมนุษย์ยุคแรก คือ พรหมที่จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ในยุคแรกนั้น ยังมีรัศมีติดตัวกันอยู่ทุกคน ต่อมามนุษย์กลุ่มนี้สร้างอสุคติกรรมในตัวจึงหายไปหมดทุกคน ทำให้โลกมืดมิด ไม่สามารถมองเห็นอะไรได้เลย มนุษย์เหล่านี้จึงอธิษฐานขอให้เกิดแสงสว่างขึ้น และด้วยอำนาจบุญของเขาเหล่านั้นจึงเกิดอาทิตย์ขึ้นก่อน เมื่อดวงอาทิตย์ตกในตอนเย็นโลกก็มืดลงอีกวาระหนึ่ง เขาจึงพากันอธิษฐานใหม่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งต่อมาก็เกิดมีดวงจันทร์ และดาวต่าง ๆ จนกระทั่งมีกลางวัน กลางคืน เดือน ปี และฤดูเกิดขึ้น

### 3. กำเนิดของชีวิต

ปัญหากำเนิดของชีวิตบนผิวโลก เป็นปัญหาที่นักปรัชญาสนใจกันมาก และพยายามค้นหาคำตอบว่า ชีวิตแรกมาจากไหน ทฤษฎีที่น่าสนใจทฤษฎีหนึ่ง ชื่อ ชีวิตนิยม (Vitalism) อธิบายว่า ชีวิตเกิดขึ้นจาก ตัวการชีวิต (Vital Principle) ดังที่ แร็ก ชอง กล่าวว่าการดิ้นรนของชีวิต (Elan Vital) เป็นตัวการดั้งเดิมของโลก เป็นความจริงพื้นฐานของสัตว์ทั้งหลาย เป็นบ่อเกิด และรากฐานของวิวัฒนาการ เป็นแรงกระตุ้นแห่งชีวิต เป็นตัวผลักดัน หรือเป็นรากฐานสร้างสรรค์แทรกซึมไปทั่วสาร ปดุกสารให้ตื่นจากแรงเฉื่อย และเลิกต่อต้านการกระทำ เป็นตัวกำหนดวิวัฒนาการและกระแสวิวัฒนาการ กิจกรรมที่แปรสภาพอยู่เป็นนิจบุกเบิกอยู่ตลอดเวลาไม่ยอมผูกพันอยู่กับอะไรทั้งสิ้น นี้แหละคือชีวิต ชีวิตชั้นต่ำสุดเป็นเพียงก้อนโปรโตพลาสมนอย ๆ แต่ก็มีพลังกระตุ้นภายในที่จะยกฐานะตัวเองให้สูงขึ้นจนถึงขั้นชีวิตสูงสุด วิวัฒนาการของชีวิตเป็นการสร้างสรรค์ที่เดินหนาเรื่อยไปอย่างไม่หยุดยั้งโดยอาศัยชนวนครั้งแรก . . . 1

<sup>1</sup> กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาเบื้องต้น. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519),



ในไตรภูมิพระร่วง ไม่ได้อธิบายถึงตัวการชีวิต และวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต แต่พอจะสรุปความเชื่อได้ว่า "มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดแรกของโลก"

เป็นที่น่าสังเกตว่า เวลาโลกถูกทำลายนั้นไม่ได้ถูกทำลายหมดทั้ง 3 ภูมิ จะยังคงเหลือรูปภูมิขึ้น จตุตถภูมิ และอรูปภูมิอยู่ ดังนั้น จึงกล่าวถึงการเกิดใหม่เฉพาะภูมิที่ได้ถูกทำลายไป การอธิบายกำเนิดของชีวิตมนุษย์ อาจว่าเป็นการจุดิจของพรหมชั้นรูปภูมิ ส่วนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ บนโลกเกิดหลังจากการมีอยู่ของมนุษย์ อาจเป็นเพราะว่า เรื่องนี้เขียนขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายจะสอนให้มนุษย์กระทำแต่ความดี ดังนั้น การพ้นจากภพเดิมไปสู่ภพใหม่จึงเริ่มต้นด้วยการอสังกรรมทั้งหลายที่มนุษย์กระทำ และกล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์ต่อจากการเกิดใหม่ของโลก ส่วนสัตว์ในภพอื่น ๆ ก็เกิดขึ้นด้วยวิบากกรรมที่ได้กระทำเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น

#### มนุษย์ยุคแรก

การเกิดของมนุษย์ยุคแรกนั้น เชื่อว่าเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันหลายชีวิต เป็นมนุษย์กลุ่มแรกไม่มีใครรู้อะไรถึงชีวิตแรก หรือมนุษย์ยุคแรกเหมือนอย่างความเชื่อแบบตะวันตก ในเรื่องมีการอ้างถึงผลกระทบเหมือนการเกิดของสัตว์ในภูมิอื่น ๆ มนุษย์ยุคแรกเกิดจากการจุดิจของพรหมในชั้นรูปภูมิลงมาเกิดในมนุษย์โลกแบบอุปโลกคือ เมื่อเกิดแล้วก็โตทันที และจะเริ่มมีเพศชายก่อนเพศหญิง ดังจะได้อธิบายถึงเหตุของความเชื่อเช่นนั้นในโอกาสต่อไป

มนุษย์กลุ่มแรกที่มาจากพรหมโลกจะกินดินเป็นอาหาร แทนที่จะเสวยปัสุขเหมือนดังเมื่ออยู่พรหมโลก และผลจากการกินดินเป็นอาหารนี้เอง จะทำให้รัศมีในตัวหายไปจนหมดสิ้นภายใน 3 วัน ดังข้อความที่ปรากฏดังนี้ "ฝูงพรหมทั้งหลายเห็นดังนั้น ต่างคนต่างชิมรสปัสุขที่นั้นทุกคนต่างขาวแล่นำทุกวัน เหตุดังนั้นคำริ 3 วันเป็นอกุศลเกิดแก่เขา ดังนั้น อันวารัศมีในตัวเขาก็หายไปสิ้นแล"<sup>1</sup>

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ยุคแรกเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่ต้องดิ้นรนกับการดำรงชีวิตมากนัก แต่อกุศลอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์จะมีผลทำให้ธรรมชาติวิบัติ มนุษย์จึงลำบากขึ้น ดังเช่น-

<sup>1</sup>พระญาณโฑ, ไตรภูมิพระร่วง. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 304.

ที่กล่าวมาแล้วว่า กลุ่มเขาเหล่านี้กินกินเป็นอาหารก่อน แต่ต่อมามนุษย์ประมาณสี่หมื่นปี ผล-  
 ไม้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มเกิดข้าวสาลีชนิดที่เป็นข้าวสารงอกออกมาจากต้น  
 ใครจะเก็บไปกินเท่าไรรุ่งเช้าก็จะงอกขึ้นมาใหม่เท่าเดิม เวลาจะกินก็เอาข้าวนี้ไปใส่หม้อ  
 ต้มบนกองเสา ไฟจะลุกขึ้นมาเอง เวลาข้าวสุกไฟก็ดับเองกับข้าวก็ไม่ต้องการไม่ต้องปรุงใคร  
 นี้ก็อยากจะกินอะไรสิ่งนั้นก็จะมีมาเอง

ธาตุไฟในตัวมนุษย์จะย่อยอาหารละลายไปเอง เคี้ยวไม่ต้องช่วยของเสีย  
 ออกจากร่างกาย แต่ต่อมาเมื่อมนุษย์กินข้าวก็เริ่มมีของเสียที่จะต้องขับถ่าย จากนั้นมนุษย์จะ  
 เกิดคัมภีร์ อารมณ์ใคร ใครที่มีตำหนามากก็จะกลายเป็นเพศหญิง ส่วนผู้ที่มีความใคร่แต่  
 พอคาวก็จะยังคงเป็นเพศชายตั้งเดิม

เมื่อมนุษย์รู้จักผสมสุกนั้นก็เริ่มรู้จักสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ต่อมาก็เริ่มกักตุนข้าว  
 ไว้กิน เพื่อที่จะได้ไม่ต้องไปเก็บทุกวัน และด้วยอกุศลกรรมนี้เอง ข้าวสาลีซึ่งเคยงอกเป็น  
 ข้าวสารก็กลับกลายเป็นข้าวเปลือก คนจึงเริ่มวิตกถึงการดำรงชีวิตในวันข้างหน้า จนต้อง  
 วางแผนแบ่งที่ดินกันทำกิน สภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์จะค่อย ๆ ล้ามากขึ้น ๆ แทนที่จะ  
 อธิบายว่า เพราะมีประชากรเพิ่มขึ้น และทรัพยากรธรรมชาติเริ่มขาดแคลน กลับไปอธิบาย  
 เรื่องผลของกรรมเก่า เหตุที่ทำให้ธรรมชาติวิบัตินั้น เป็นผลมาจากอกุศลกรรมของมนุษย์  
 และดูเหมือนว่าเรื่องกรรมนี้จะ เป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดที่มีผลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ ขึ้น-  
 ในโลก

ความเชื่อในเรื่องวิวัฒนาการของมนุษย์ และจักรวาลนี้ จะเห็นว่ามีจุดอ่อนมาก  
 เพราะไม่มีเหตุผลอันมาสนับสนุนความเชื่อเลย อ้างแต่อกุศลกรรมที่ทำให้ธรรมชาติ และสิ่ง  
 ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นอกจากนี้ การอธิบายบางตอนก็ผิดหลักธรรมชาติอย่างยิ่ง  
 เช่น ข้าวที่เคยงอกเป็นข้าวสารจะเปลี่ยนเป็นข้าวเปลือก มันไม่น่าจะเกี่ยวกับเรื่องอกุศล  
 กรรมของมนุษย์ ถ้าเป็นจริงก็น่าจะเป็นสาเหตุอื่นทางธรรมชาติมากกว่า แต่ดูเหมือนว่าผู้  
 มีพหุไม้มองด้วยความสนใจกับเรื่องนี้มากนัก อาจจะเป็นเพราะต้องการเน้นเรื่องกรรมมาก  
 กว่าก็เป็นได้ จึงมองข้ามปัญหาที่น่าสนใจนี้ไปอย่างน่าเสียดาย

การเกิดสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เกิดได้ 4 แบบ ดังนี้

1. อัณฑะโยนิ (เกิดจากฟองไข่) เช่น ฐุ นก ไก่ ปลา ฯลฯ
2. ชลาณฑะโยนิ (เกิดโดยมีรกห่อหุ้ม) เช่น มนุษย์ ช้าง ม้า วัว

ควาย ฯลฯ

3. สันเสถโยนิ (เกิดจากเหงื่อไหลเปือกตม) เช่น หนอน บุง ริน ฯลฯ
4. อุปปาทิกโยนิ (เกิดแล้วโตทันที) เช่น พรหม เทวดา สัตว์นรก ฯลฯ

มีข้อนำสังเกตุว่ามนุษย์มีปฏิสนธิได้ทั้ง 4 โยนิ ซึ่งไม่ตรงกับความจริงที่ปรากฏในเรื่องใดกล่าวถึงเรื่องราวของมนุษย์ที่ปฏิสนธิในโยนิต่าง ๆ แต่ในตอนท้ายได้สรุปว่า มนุษย์ในปัจจุบันมีปฏิสนธิในชลาณฑะอย่างเดี๋ยวกว่า ข้อความที่ว่า "ผู้ส่งตัวอันเกิดในมนุษย์ภูมินี้ ย่อมเกิดในโยนิ 4 อันนี้ทุกอัน โยนิ 3 อัน ครากาลจึงเกิดได้ ย่อมเกิดในชลาณฑะโยนิกว่าทุกอันได้ . . ."<sup>1</sup>

ถ้าจะแยกพิจารณาตามภูมิว่า สัตว์ในภูมิใดจะมีปฏิสนธิแบบใด อาจเขียนเป็นผังได้ดังนี้

ภูมิ	อัณฑะโยนิ	ชลาณฑะโยนิ	สันเสถโยนิ	อุปปาทิกโยนิ
1. กามภูมิ - นรก				/
เปเรต	/	/	/	/
อสุรกาย	/	/	/	/
เดรัจฉาน	/	/	/	/
มนุษย์	/	/	/	/
สวรรค์				/
2. รูปภูมิ				/
3. อรูปภูมิ				/

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

## การปฏิสนธิของมนุษย์

ในเรื่องนี้อธิบายการปฏิสนธิ และการเจริญเติบโตของทารกในครรภ์อย่างละเอียดตลอดตรงกับหลักการทางชีววิทยาจนแทบไม่น่าเชื่อว่า ในสมัยนั้นจะมีวิทยาการ เขี่ยมยอกถึงเพียงนี้

ที่ห้องคนทั้งหลายอันมีผู้มาเกิดเอาปฏิสนธิมาตั้งนี้ หญิงทั้งหลายอันยังหนุ่ม และควรมีลูกนั้นที่ใดทองนอยภายในในแวงคนแรงมาเกิดนั้นมาก่อนเลือดอันหนึ่งซึ่งหนักอันนั้น ผิบุตรนั้นแรงมาบุตรนั้นแรงใหญ่แลแดงดังลูกผักปลัง ผิเมื่อใดหญิงนั้นถึงฤดูโดยเดือนแล้ว แลเลือดไหลออกจากท้องนั้นแล้ว แทนนไปเมื่อหน้า 7 วัน ชื่อเขตผู้มีสิ่งอันมาเกิดเอาปฏิสนธิใส่แทนนไปเลือดมิไหลออกจากท้องที่เคยปกติตั้งก่อนเลย<sup>1</sup>

จะเห็นว่ามีการอธิบายถึงตำแหน่งที่เกิดทารก และอธิบายการมีประจำเดือนของผู้หญิง ตลอดจนระยะเวลาที่ทารกก่อนปฏิสนธิว่า จะต้องปฏิสนธิหลังจากที่หญิงนั้นหมดประจำเดือน 7 วันเป็นต้นไป และเมื่อตั้งครรภ์จะไม่มีประจำเดือนเหมือนที่เคยมีตามปกติ

### หน่วยเล็กที่สุดของชีวิต คือ เซลล์

มีการพรรณานถึงการเริ่มต้นของชีวิตว่า ชีวิตเริ่มต้นจากกัลละ ซึ่งตรงกับคำว่า เซลล์ (Cell) นั้นเอง แต่การอธิบายให้เข้าใจนั้น ใช้วิธีพรรณนาเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์ เนื่องจากสมัยนั้นวิทยาการยังไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน การจะอธิบายถึงขนาดของกัลละหรือเซลล์ ซึ่งมีขนาดเล็กมากจนไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ใจไม่ไ้ฉาย ๆ ดังนั้น จึงใช้การอุปมา ดังนี้

เมื่อแรกก่อเป็นนั้นน้อยนักหนา เรียกชื่อว่า กัลละหัวปี่เท่านี้ เอาผสมคนในแผ่นดินเราอยู่นี่มาผาออกเป็น 8 คาบ เอาเตคาบเดียวมาเปรียบเทาผสมคนในแผ่นดิน ชื่อว่า อุตตกรู้นั้น แลเอาเส้นผมของชาวอุตตกรู้นั้นเส้นหนึ่ง ชุบน้ำมันงาอันใสงามนั้น เอามาสลัดเสียไค 7 คาบ แลจึ่งถืออยู่น้ำมันนั้นยอยลงมาปลายผมนั้นทานว่ายิ่งใหญ่มากกว่ากัลละนั้นเลย ๆ ทรายอันชื่อชาติอณาโลม อันอยู่ในดินเขาพระหิมพานต์ และเส้นขนนั้นยังน้อยกว่าเส้นผมชาวอุตตกรู้นั้นเสีย ไหเอาขนทรายอันชื่อชาติอณาโลมเส้นหนึ่ง ชุบน้ำมันใสงามเอาออกมาสลัดเสียไค 7 คาบแลจึ่งถืออยู่น้ำมันนั้นยอยลงมาในปลายขนทรายนั้นจึ่งเทากัลละนั้นใส่<sup>2</sup>

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 70 - 71.

### พัฒนาการของทารกในครรภ์

มีการอธิบายการเติบโตทีละขั้น ๆ ตามลำดับ เริ่มตั้งแต่การปฏิสนธิจนกระทั่งมี  
อวัยวะครบทุกอย่าง ดังนี้

ฝังรูก่อนจะเกิดเป็นชายก็ดี เป็นหญิงก็ดี เกิดมีอาทิแต่เกิดเป็นกัลละนั้นโดยใหญ่แต่ละวัน  
แลนอน ครั้นถึง 7 วัน ตั้งแต่นำลงมาเนื่อนั้นเรียกว่า อัมพฐะ ๆ นั้นโดยใหญ่ไปทุก  
วารสัปดาห์ ครั้นถึง 7 วาร ขนเป็นคังตะกั้วอัน เชื่อมอยู่ในหมอ เรียกว่า เปนสี ๆ นั้น  
คอยใหญ่ไปทุกวัน ครั้นถึง 7 วัน เชื้อเป็นก้อนคังไซโก เรียกว่า ฆณะ ๆ นั้นคอยใหญ่  
ไปทุกวัน ครั้นถึง 7 วัน เป็นตุ่มออกไต 5 แห่งคังหุคั้น เรียกว่า เบญจสาขาหุค ๆ นั้น  
เป็นมือ 2 อัน เป็นตีน 2 อัน หุคเป็นหัวนี้อันหนึ่ง แลเตนคอยไปเบื้องหน้าทุกวัน  
ครั้นถึง 7 วัน เป็นฝ่ามือ เป็นนิ้วมือแต่ไป 32 จึงเป็นขน เป็นเล็บตีน เล็บมือ เป็น  
เครื่องสำหรับเป็นมนุษย์ถวนทุกอันแล<sup>1</sup>

### ท่าทรงตัวของทารกในครรภ์

ใช้การพรรณนาเปรียบเทียบ ตรงกับหลักฐานทางชีววิทยา ดังนี้ . . . เบื้อง-  
หลังกุมารนั้นต่อหลังท้องแม่ แลนั่งของอยู่ในท้องแม่ แลกำมือทั้งสอง คู่ตัวต่อหัวเข้าทั้งสอง  
เอาหัวไว้เหนือเขา เมื่อนั่งอยู่ดั่งนั้นเลือดแลน้ำเหลืองย่อยลงเต็มตน ย่อยทุกเมื่อแลทุกเมื่อ  
แลคุดังสิงเมื่อฝนตก แลนั่งกำมือเขาเจออยู่ในโพรงไม้นั้นแล<sup>2</sup>

ตัวอย่างเท่าที่โดยมาแสดงข้างต้นนี้ เป็นเรื่องราวที่ตรงกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์  
อย่างน่าทึ่ง แต่ก็มีตัวอย่างบางตอนซึ่งเขียนไว้ไม่ชัดเจนนัก เช่น ตอนที่กล่าวว่า ทารกใน-  
ครรภ์ไม่หายใจ ดังข้อความที่ว่า "แต่กุมารนั้นอยู่ในท้องแม่หอนไตหายใจเขาออกเลย  
บหอนได้เหยียดคินเหยียดมือออก ดังเราทานทั้งหลายนี้สักตาบหนึ่งเลย . . . ครั้นออก  
จากท้องแม่แต่นั้นไป เมื่อนานนักกุมารนั้นจึงรู้หายใจเขาออกแลฯ"<sup>3</sup>

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 72 - 73.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

<sup>3</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 75 - 76.



คำว่า "หายใจ" ในที่นี้อาจหมายถึง การสูดลมหายใจ (Breath) ก็ได้ เพราะถ้าหมายถึง การหายใจ (Respiration) จะเป็นคำที่อธิบายไว้ไม่ได้ เนื่องจากทารกในครรภ์จำเป็นต้องมีการหายใจภายใน (Internal Respiration) จึงจะมีชีวิตอยู่ได้<sup>1</sup>

นอกจากนี้ยังมีข้อความที่อธิบายสาเหตุของการตั้งครรภ์ผิดปกติอื่น ๆ อีก คือ สาเหตุของสาเหตุของการตั้งครรภ์ไว้ 7 ประการ คือ

1. ภายสังสัคคัพภ      เกิดเมื่อเสฟสังวาสกับบุรุษ
2. โปสนคัพภ            เอาเสื่อผ้ายมาหนุนหมกวางตัวชาย
3. อโลฆปานคัพภ      กินน้ำราคาจะชาย
4. นาภีปรามามาคัพภ    ถูกชายลูบคลำเนื้อตัว
5. สัสนคัพภ            รักชายที่กลายเป็นสตรี (กะเทย)
6. คันธคัพภ            ไตคมกลืนชายที่ตนรัก
7. สัทคัพภ              ยินดีเมื่อฝังเสี้ยงชายที่ตนรัก

สาเหตุทั้ง 7 ประการนี้ มีบางประการเท่านั้นที่มีความเป็นไปได้ บางข้อก็อยู่นอกเหนือกฎการปฏิสนธิ จะเห็นได้ว่า แต่งเติมความเชื่อเข้าไว้มาก บางเรื่องก็พิสูจน์ไม่ได้ และไม่เป็นที่ยอมรับทางวิทยาศาสตร์ด้วย เช่น

คุณผู้ใดจากแดนรกมาเกิดนั้น เมื่อคลอดออกตนก็มารุ่นร้อนเมื่อมันอยู่ในท้องแม่ นั้นยอมเดือดเนื้อร้อนใจแฉกระหนกระหาย อีกเนื้อแม่นั้นก็พลอยร้อนด้วยใส่ศฯ คุณผู้จากสวรรค์ลงมาเกิดนั้น เมื่อจะคลอดตนก็มารุ่นเย็นเนื้อเย็นใจ เมื่อยังอยู่ในท้องแม่ก็ดีแม่เย็นอยู่เย็นเป็นสุขสำราญบานใจ แลเนื้อแม่นั้นก็เย็นด้วยใส่ศฯ . . . ผิแลคนอันมาแดนรกก็ดี มาแต่เบรตก็ดี มันคำนึงถึงความอุ่นลำบากรุ่น ครั้นวาออกมาก็ร้องไห้แลฯ ผิแลคนมาแต่สวรรค์แลคำนึงถึงความสุขแตกอนนั้น ครั้นวาออกมาใส่ก็ยอมหัวรอกอนแลฯ<sup>2</sup>

<sup>1</sup> ุรายละเอียดยใน ฐิติกัถี เวชเทศย์, สรีรวิทยา. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2520), หน้า 113.

<sup>2</sup> พระอุลลิต, ไตรภูมิพระร่วง. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 76.



## จิตนิยมในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์

ธรรมชาติของมนุษย์ในไตรภูมิพระร่วง เป็นแบบจิตนิยม คือ เชื่อว่า นอกจากร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยสสารแล้ว มนุษย์ยังมี อสสาร หรือจิต ซึ่งเป็นตัวการชีวิต และเป็นตัวการที่ทำให้เกิดการต่อเนื่องของชีวิต

นักปรัชญากลุ่มที่มีความเห็นเป็นแบบจิตนิยมจะเชื่อว่า เมื่อคนเราตายแล้วจะไม่ดับสูญไปเลย แต่จะมีการสืบต่อของชีวิต หรืออาจสรุปได้ว่า จะต้องมีการเกิดใหม่ต่อไป ในไตรภูมิพระร่วงก็ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อดังกล่าวนี้เช่นกัน คือ เชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ดังข้อความที่ปรากฏในเรื่องว่า "อันว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมจะเวียนวนไปมา และเกิดในภูมิ 3 อันนี้แล"<sup>1</sup>

นอกจากมนุษย์แล้ว ยังเชื่อว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งหลายทุกประเภท ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏด้วยเช่นกัน ดังข้อความต่อไปนี้

ฝูงสัตว์ทั้งหลายอันเกิดในไตรภพนี้ แม้นว่ามียศศักดิ์สมบัติก็ดี คือตั้งว่าพระญาณมหาจักรพรรดิราช นนทีกิติ์ ตั้งพระอินทร์เจ้าไตรศูริ์งษพิภพกิติ์ ตั้งพระพรหมกิติ์ ทั้งนั้นบ่อนอนยืนอยู่มั่นคงในยศศักดิ์สมบัตินี้ใดเลยสักคาบ เทียรยอมรูจีบหายรูตายจากรูหลุดพรวดจากสมบัตินั้นแล อันว่าพระอินทร์กิติ์ พรหมกิติ์ ครั้นว่าถึงเมื่อสิ้นแกอายุแล้ว ก็เทียรยอมทองเทียวเวียนไปมาในไตรภพนี้ บมิรูแล้วเลยสักคาบ . . . กล่าวถึงฝูงสัตว์อันเกิดในภูมิ 31 ชั้น ย่อมเวียนไปเวียนมา แลเอาปฏิสนธิจิตหายอันหายอันเกิดภูมิเทียรบมิแท้ให้โลกทั้งหลายรูควยประการดังกล่าวมานี้แล<sup>2</sup>

การที่สิ่งต่าง ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงไปนั้น เป็นเพราะเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกที่เป็นสังขตธรรม (สิ่งที่เกิดโดยเหตุปัจจัย) มีลักษณะเหมือนกันอยู่ 3 ประการ คือ

1. อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นสสาร หรือจิต ย่อมมีอันเปลี่ยนแปลงไปเสมอ

ความคิดเช่นนี้ตรงกับธรรมชาติของนักปรัชญาอื่น ๆ หลายท่าน ยกตัวอย่าง เช่น เฮราคลิตัส (Heraclitus) นักปรัชญากรีก เคยกล่าววว่า

<sup>1</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

<sup>2</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 258 - 261.

"All things flow, nothing abides"<sup>1</sup> และ

"It is impossible for a person to step into the same river twice"<sup>2</sup>

2. ทุกขตา คือ ความทนอยู่ไม่ได้นาน มีความหมายใกล้เคียงกับอนิจจตา และมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน กล่าวคือ เพราะการที่สิ่งทั้งหลายทนอยู่ไม่ได้ (ทุกข์) มันจึงต้องเปลี่ยนแปลงไป (อนิจจัง) หรืออาจพูดกลับกันได้ว่า ที่สิ่งทั้งหลายต้องเปลี่ยนแปลงไป เพราะมันทนอยู่ในภาวะเดิมไม่ได้

3. อนัตตตา คือ ความไม่มีตัวตน แม้แต่ชีวิตก็ยังถือว่าเป็นเพียงกระบวนการ (Process) ที่เกิดสืบเนื่องต่อกันไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น

### มุนษยคืออะไร

มุนษย หรือคน เป็นกระบวนการทางกายและจิต ที่เกิดขึ้นและดำเนินไปตามเหตุปัจจัย ครอบงำโดยเหตุปัจจัย กระบวนการชีวิตก็ดำเนินต่อไป เมื่อใดที่เหตุปัจจัยสิ้นสุดลง กระบวนการชีวิตก็สิ้นสุดลงด้วย

การยอมรับว่ามีตัวตนเป็นเพียงสมมติสัจจะที่จะให้เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม และการสืบทอดของจิตใต้ ที่จริงแล้วความเป็นตัวตนเกิดจากการรวมตัวกันของขันธ์ 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เท่านั้นเอง ครอบงำโดยขันธ์ 5 ยังรวมตัวกันอยู่ ก็ดูเหมือนกับว่าความเป็นตัวตนยังคงมีอยู่ได้ แต่ถาขันธ์ 5 แยกออกจากกันเมื่อไร ความเป็นตัวตนก็จะไม่มีอยู่ที่นั่น ดังนั้น เราจึงกล่าวได้ว่า ตัวตนเป็นเพียงสมมติสัจจะ หาได้มีความจริงในตัวเองไม่

<sup>1</sup> Sahakian, William S. History of Philosophy. (New York : Barnes & Noble Books, 1968), p. 7.

<sup>2</sup> Ibid.

#### 4. ความเชื่อในเรื่องกรรม

สิ่งที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนแล้วว่า ตราบใดที่ยังมีเหตุปัจจัยกระบวนการชีวิตก็ดำเนินต่อไป เมื่อใดที่เหตุปัจจัยสิ้นสุดลงกระบวนการชีวิตก็ดับลงด้วย เหตุปัจจัยที่จะส่งผลให้กระบวนการชีวิตดำเนินไปนี้ ได้แก่ กรรม นั่นเอง

ความเชื่อในเรื่องกรรมนี้ เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในพุทธปรัชญา ซึ่งในไตรภูมิพระร่วงได้เน้นเป็นพิเศษ อาจเป็นเพราะเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้อ่านเกรงกลัวบาป และส่งเสริมให้คนทำความดี ดังนั้น จึงมีการพรรณนาให้เห็นสภาพของผู้ที่ได้รับผลจากกรรมอย่างละเอียดละออ ผู้อ่านจะเห็นภาพพจน์จากการพรรณนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับผลจากกรรมชั่วที่ได้บรรยายไว้อย่างน่าสยดสยอง เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ได้วางไว้ใน การเขียนเรื่องนี้

ในตอนนี้ จะขอสรุปเรื่องกรรมตามความเชื่อจากไตรภูมิพระร่วง โดยเรียงลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

##### 1. ความเชื่อในเรื่องกรรม

พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงคุณภาพของกรรมไว้ 3 ประการ ดังนี้<sup>1</sup>

- ก. กุศลกรรม หมายถึง กรรมดี คือ กรรมที่ประกอบด้วยเจตนาดี ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนทั่วไป
- ข. อกุศลกรรม หมายถึง กรรมชั่ว หรือกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาทุจริต ก่อให้เกิดโทษแก่บุคคล
- ค. อัพยาทกรรม หมายถึง กรรมกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว ไม่มีเจตนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ หรือโทษแก่ใคร

ไตรภูมิพระร่วงมีความเชื่อในเรื่องกรรมตรงกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังนี้

1.1 เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน หมายความว่า การกระทำต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดี หรือชั่วแก่ตัวเรา เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาของเราทั้งสิ้น ไม่มีผู้ใดมาทำแทนได้ สมมุติว่าเราใช้ให้ใครคนหนึ่งไปฆ่าศัตรูของเรา เท่ากับว่า เจตนาอันเป็นของเรา ในกรณีนี้ถึงจะไม่ได้กระทำทางกาย แต่ก็ถือว่า มโนกรรม และวจีกรรมเป็นของเรา

<sup>1</sup>ม. จุฬ. 14/581/323.

1.2 เราเป็นทายาทของกรรม หมายความว่า เราจะเป็นผู้รับผลกรรมที่เราทำขึ้นด้วยตนเอง ไม่มีผู้อื่นจะมารับได้ ไม่ว่าจะ เป็นกรรมที่เราทำไว้ก่อนนานเพียงไร ไม่ว่าจะ เป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว เราก็จะต้องเป็นผู้รับผลกรรมนั้นทั้งสิ้น

1.3 เรามีกรรมเป็นกำเนิด หมายความว่า กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา กรรมจะส่งผลให้เราเกิดอย่างไรก็ได้ การเกิดในตระกูลสูงหรือต่ำ เกิดในฐานะอย่างไร เป็นเรื่องของชนกกรรม ดังจะได้อธิบายต่อไป

1.4 เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ หมายความว่า บุคคลที่ทำความดีอันใดไว้ จะต้องสืบเนื่องในกรรมนั้นต่อไป เปรียบเหมือนกับเผ่าพันธุ์มนุษย์ หรือสัตว์ต่าง ๆ เช่น ถ้าผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ ทางที่จะสืบต่อเผ่าพันธุ์ก็จะเป็นมนุษย์เหมือนกัน กรรมนั้นก็เช่นกัน เมื่อเราทำความดีไว้ต่อไปก็จะต้องสืบเนื่องไปในกรรมนั้น เช่น กรรมชั่วมักจะต้องสืบเนื่องไปในกรรมชั่ว กรรมดีก็จะต้องสืบเนื่องไปในกรรมดี

1.5 เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หมายความว่า ผู้ที่ทำความดี ก็อาศัยกรรมดีนั้นเองเพื่อดำรงความดีต่อไป ดังพุทธภาษิตที่ว่า "ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม"

1.6 เราจัดทำความดีอันใดไว้ไม่ว่าดีหรือชั่ว เราจะต้องเป็นผู้รับผลดีของกรรมนั้น ชื่อนี้ชี้ให้เห็นว่า เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงกรรมของเราพัน ทำกรรมอย่างใดก็ต้องได้รับผลอย่างนั้นเสมอ

## 2. ประเภทของกรรม

ในไตรปิฎกพระราชนิพนธ์โดยสมเด็จพระสังฆราชได้จำแนกประเภทของกรรมตรงกับทศกัณฐกรรม ดังจะขอกล่าวตามประเภทของกรรม ดังนี้

กรรมมี 12 ชนิด แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท คือ

2.1 กรรมที่ให้ผลตามกิจ หรือหน้าที่ มี 4 ชนิด ได้แก่

2.1.1 ชนกกรรม คือ กรรมที่ทำให้เกิด มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศล และอกุศล โดยเชื่อว่า ถ้าผู้ใดได้ไปเกิดในภพที่ดี ก็เท่ากับว่ามีชนกกรรมเป็นกุศล และในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดไปเกิดในภพที่ไม่ดี เช่น เกิดในหตุคติภูมิ ก็จะได้ชื่อว่า มีชนกกรรม เป็นฝ่ายอกุศล เป็นต้น

2.1.2 อุปถัมภ์กรรม คือ กรรมที่สนับสนุนชนกรรม ดังนั้น กรรมนี้จะสอดคล้องกับชนกรรม กล่าวคือ ถ้าชนกรรมเป็นฝ่ายกุศล อุปถัมภ์กรรมก็จะเป็นฝ่ายกุศลด้วย เช่น ถ้าไปเกิดในภพที่ดี อุปถัมภ์กรรมก็จะสนับสนุนให้มีความสุข ดังนี้ เป็นต้น

2.1.3 อุปปีฬกรรม คือ กรรมที่เบียดเบียนกรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนให้เพลาลง เช่น อุปถัมภ์กรรม กำลังสนับสนุนให้มีความสุข อุปปีฬกรรมจะเบียดเบียนความสุขให้ลดลง หรือ อาจก่อให้เกิดความทุกข์ขึ้น เป็นต้น

2.1.4 อุปฆาตกรรม คือ กรรมที่ตัดรอนการให้ผลของกรรมอื่น ๆ ทำให้กรรมอื่น ๆ หมดโอกาสในการส่งผลอีกต่อไป

## 2.2 กรรมที่ให้ผลตามลำดับ มี 4 ชนิด

2.2.1 ทรุกรรม (กรรมหนัก) จะให้ผลเป็นลำดับแรก ก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด ซึ่งในพระอภิธรรมกล่าวไว้ว่า มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศล อันได้แก่ การเจริญรูปฌาน และอรุฌาน กับฝ่ายที่เป็นอกุศล ซึ่งหมายถึง ปัญหานันตริยกรรม ซึ่งประกอบด้วย ปิตุฆาต มาตุฆาต อรหัตตฆาต โลหิตุปบาท และสังฆเภท

2.2.2 อาสันนกรรม (กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ขีด) ซึ่งหมายถึง กรรมที่ทำเมื่อใกล้จะจุติจากภพในแต่ละชาติ ๆ ถึงแม้ว่ากรรมชนิดนี้จะมีกำลังในการส่งผลไม่มากเท่า ทรุกรรม แต่ก็ยังมีโอกาสในการส่งผลมาก โดยเปรียบเทียบว่า อาสันนกรรมนี้เปรียบเหมือนวัวที่อยู่ใกล้ประตูคอกที่สุด ถ้าประตูเปิดเมื่อไร โอกาสที่จะออกไปนอกคอกก็จะมีมากกว่าวัวตัวอื่น ๆ ที่อยู่ในคอกนั้น

2.2.3 อาจิตตกรรม (กรรมที่ทำสม่ำเสมอ) กรรมชนิดนี้ หมายถึง กรรมที่ทำบ่อย ๆ ทำเป็นประจำ ซึ่งมีกำลังในการส่งผลแรงเช่นกัน

2.2.4 กตัตตากรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ) หมายถึง กรรมที่ไม่ได้ประกอบด้วยเจตนาอย่างเต็มที่ ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม อาจทำไปด้วยความบังเอิญ ไม่ได้ตั้งใจทำ ทำอย่างเสียไม่ได้ เป็นต้น



### 2.3 กรรมที่ให้ผลตามระยะเวลา มี 4 ชนิด คือ

- 2.3.1 ทัณฺณมมเวณียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในภพนี้
- 2.3.2 อุปปัสสเวณียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในภพหน้า
- 2.3.3 อปราปรเวณียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลถัดจากภพหน้าต่อ ๆ ไป
- 2.3.4 อโหสิกรรม คือ กรรมที่ไม่ให้ผลแล้ว หหมดโอกาสในการส่งผลแล้ว

### 3. ผลของกรรม

การให้ผลของกรรมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนเกินวิสัยของคนธรรมดาจะเข้าใจได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อจินตสูตร จุลกนิบาต อังคურიภาวว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่ควรคิด 4 ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด . . . สิ่งไม่ควรคิด 4 อย่าง ก็อะไรบ้าง คือ วิสัยของพระพุทธเจ้า 1, ฌานวิสัยของผู้ใดฌาน 1, วิบากแห่งกรรม 1, ความคิดเรื่องโลก 1 "

อย่างไรก็ตามมีความเชื่อในเรื่องผลของกรรมว่า ผลกรรมจะแสดงแก่บุคคลผู้กระทำกรรมนั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงแสดงกรรมประเภทต่าง ๆ และผลกรรมชนิดนั้น ๆ ใจูฬกัมม-วิภังคสูตร, อุปปตฺถมาสํ มัชฌิมนิคาเย มีใจความโดยย่อ ดังนี้

"คนใจร้าย ชอบการฆ่าฟัน ชอบทำลายชีวิต ถ้าตายไปเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีอายุสั้น คนใจดี มีความสงสารสัตว์ เว้นจากการทำลายชีวิต เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอายุยืน คนใจร้าย ชอบทรมาณสัตว์ให้ลำบาก เกิดชาติหน้าจะเป็นคนเขีโรค มักเป็นโรคที่รักษา-

ไม่หาย

คนใจดี ไม่เบียดเบียนสัตว์ ช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นทุกข์ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีโรคน้อย คนผู้มักโกรธ ถูกวานิตนอยก็ขัดใจโกรธ ผูกอาฆาตพยาบาท เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีรูปร่างไม่สวย มีผิวพรรณน่ารัง

คนใจดี ใจหนักแน่น ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงความโกรธตายไปเกิดชาติหน้า จะเป็นคนมีรูปร่างสวย ผิวพรรณงาม

คนใจอิจฉาริษยาต่อลาภยศ สรรเสริญของคนอื่น เกิดชาติหน้าจะเป็นผู้มีอำนาจวาสนา น้อย คนไม่คอยเชื่อฟัง



คนใจกว้าง ไม่ริษยา ยินดีด้วยกับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ของคนอื่น เกิดชาติหน้าจะมี

อำนาจวาสนามาก

คนตระหนี่ ไม่ให้สิ่งใดเป็นทาน เกิดชาติหน้าจะเป็นคนยากจน

คนใจเผื่อแผ่ ให้ทานแก่สมณพราหมณ์เป็นนิตย์ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนร่ำรวย

คนเย่อหยิ่ง ไม่เคารพกราบไหว้บูชาน้ำดื่มผู้ควรเคารพกราบไหว้น้ำดื่ม เกิดชาติหน้าจะมี

มีตระกูลต่ำ

คนอ่อนน้อม เคารพกราบไหว้บูชาน้ำดื่มผู้นิยบุคคล เกิดชาติหน้าจะมีตระกูลสูง

คนผู้สนใจในความรู้ ชอบเข้าหานักปราชญ์ ใตถามปัญหาต่าง ๆ เกิดชาติหน้าจะเป็นคน

ฉลาด มีสติปัญญาดี

คนผู้ไม่สนใจในความรู้ ไม่ชอบเข้าหาสมณพราหมณ์ ไม่ชอบใตถามปัญหา เกิดชาติหน้า

จะเป็นคนโง่"<sup>1</sup>

ถึงแม้ว่าพุทธปรัชญาจะเชื่อในเรื่องกรรมว่าจะมีส่วนในการส่งผลให้เกิดแก่ผู้กระทำ แต่  
ก็ไม่ได้สอนเรื่องกรรมลิขิตเหมือนของศาสนาอื่น ที่เชื่อว่าทุกสิ่งที่มีมนุษย์เป็นอยู่ในปัจจุบันล้วนแต่เป็น  
ผลของกรรมเก่าทั้งสิ้น ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ต้องกมหนารับกรรมไปจนกว่าจะหมด บางครั้งจึง  
นิยมทรมานตนด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อทำลายกรรมเก่าให้หมดสิ้น พุทธศาสนาเชื่อว่า กรรมเก่ามีส่วน  
ในการส่งผลในปัจจุบันก็จริง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเราไม่มีโอกาสในการเลือกกระทำในสิ่งใหม่ ๆ  
ที่จริงเรามีเสรีภาพที่จะเลือกทำในสิ่งใหม่ ๆ ได้ เช่น ถ้ากรรมเก่าส่งผลให้เราเกิดมาเป็นคนจน  
ก็ไม่ได้หมายความว่า เราจะจนเช่นนี้ไปตลอดชาติ ไม่ใช่ว่าเกิดมาจนแล้วควรจะมีมืออเท้าปล่อย  
ให้เป็นไปตามกรรมลิขิตเท่านั้น เรายังมีโอกาที่จะชวนช่วยกันรณ มานะ พยายามเพื่อให้เรามี  
ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เรามีเสรีภาพในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ต่อไปได้ ในไตรภูมิพระร่วง  
ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องเสรีภาพโดยตรง แต่ก็พอจะสรุปได้ว่าเสรีภาพที่แท้จริง เช่นเดียวกันนี้เพราะเนื้อหา  
เกือบตลอดเล่มกล่าวถึงผลของกรรมเก่า และแนะนำให้กระทำกรรมใหม่ที่ดีต่อไป

<sup>1</sup> แสง จันทรธรรม, พุทธศาสนวิทยา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2512),

สรุปประเด็นสำคัญในบทนี้ แยกตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ปัญหาเรื่องความเป็นจริง มีทฤษฎะเป็นทวินิยม คือ เชื่อว่าความเป็นจริงมีอยู่ 2 อย่าง คือ รูป และนาม
2. ปัญหาเกี่ยวกับจักรวาล เชื่อว่าโลกเกิดจากวิวัฒนาการ มีการแบ่งโลกเป็น 3 ภูมิ ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ โดยแบ่งตามระดับจิตของสัตว์ทั้งหลาย
3. กำเนิดของชีวิต เป็นผลมาจากกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตชาติ ทฤษฎะเรื่องธรรมชาติของมนุษย์เป็นแบบจิตนิยม คือ จิตเป็นหลัก หรือเป็นตัวการที่จะทำให้เกิดการสืบต่อของชีวิตต่อไป
4. ความเชื่อในเรื่องกรรม จำแนกกรรมเป็น 12 ชนิด เชื่อว่ากรรมจะส่งผลให้เกิดแก่ผู้กระทำ ความเป็นไปของมนุษย์ในปัจจุบันเป็นผลมาจากวิบากกรรมในอดีต แต่แม้กระนั้น มนุษย์ก็ยังมีเสรีภาพที่จะเลือกกระทำกรรมใหม่ต่อไปได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย